

KORPORATIVNO-DRUŠTVENA ODGOVORNOST U POSLOVNOJ IZVRSNOSTI I OČUVANJA KVALITETA EKOLOŠKOG AMBIJENTA (Pozivni referat)

Akademik prof. dr Rade Biočanin, email: rb.biocanin@gmail.com
Akademik prof. dr Ibrahim Jusufranić, email: rektor@iu-travnik.com
Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku

Sažetak: Korporativno-društvena odgovornost poslovnih subjekata u postmodernom ambijentu ima izuzetno značajnu ulogu za jednu državu, ali je sigurno da će u budućnosti postati još relevantnija. Bitno je odabrati prave ciljeve, koje bi trebalo na ovaj način ostvariti i prave načine za širu afirmaciju poslovnih rezultata. Za kompanije i preduzeća nije dovoljno da samo razvijaju i implementiraju društveno-odgovorne inicijative, već i da ih efikasno i efektno promoviraju državi i u regionu. Jedino će tako uloženi resursi imati pozitivan efekat na svijest, imidž, lojalnost kupaca i drugih partnera, kao i dugoročno na veću prodaju i veći profit, što je konačno i razlog svake poslovne izvrsnosti. Autori ovog rada aktuelizuju ovu problematiku i ističu optimalne mogućnosti i načine promovisanja ove poslovne orijentacije i prakse. Neizostavan dio savremenog tržišta je transparentnost i dostupnost relevantnih informacija, na osnovu kojih druga strana, odnosno stejkholderi mogu da formiraju svoje stavove i mišljenja i donose konačne odluke o svom ponašanju u kompanijama. Imajući u vidu da jednu kompaniju čine zaposlenici, jer oni svojim znanjem, umećem, voljom, snagom i karakterom oblikuju imidž organizacije. Na kraju, autori rada ističu važnost korporativno-društvene odgovornosti (CSR) u društvu, jer kompanija vas odgovornosti ne može naučiti, ona vas može samo “prisiliti” na takvo ponašanje u očuvanju životnog ambijenta i održivom razvoju.

Ključne reči: korporativno-društvena odgovornost, poslovna izvrsnost, imidž kompanije, eko-ambijent, održivi razvoj

CORPORATE-SOCIAL RESPONSIBILITY IN BUSINESS EXCELLENCE AND ENVIRONMENTAL ENVIRONMENTAL QUALITY PRESERVATION (Keynote paper)

Abstract: Corporate social responsibility of business entities in a postmodern environment plays a crucial role for one country, and it is certain that in the future it will become even more relevant. It is important to choose the right goals to be accomplished, and the right ways for a broader affirmation of the achieved results. For companies, it is essential not only to develop and implement socially responsible initiatives, but to promote them in an efficient and effective way as well and region. In this respect, promoting companies' social goals must be a continuous process, by which a lasting dedication to socially responsible business activities is explicitly expressed, and not just the completion of some ad hoc activities. The authors of this paper actualize this issue and highlight the optimal opportunities and ways to promote this business orientation and practice. An indispensable part of the contemporary market is the transparency and availability of relevant information, on the basis of which other parties, ie stakeholders, can form their views and opinions and make final decisions about their behavior in companies. Bearing in mind that a company is made up of employees, because they use their knowledge, skills, will, power and character to shape the image of the organization. Finally, the authors of the paper emphasize the importance of corporate social responsibility (CSR) in society, because

a company cannot teach you responsibility, it can only "force" you into such behavior in preserving your life environment and sustainable development.

Keywords: corporate-social responsibility, business excellence, company image, eco-environment, sustainable development

Uvod

Globalna strategija za ostvarivanje cilja Zdravlje za sve u XXI vijeku, uz brojne dokumente za realizaciju, uključujući i indikatore za monitoring i evaluaciju, doneta je 1981. godine i imala je ogromnu ulogu u razvoju nacionalnih strategija i zdravstvene politike u praktično svim zemljama svijeta. Strateški dokument "odgovor" je država EU i ostalih regija na globalne izazove i kao takav određuje okvire za akciju za zdravlje regije u cjelini, služeći pri tome i kao nadahnuće za uobličavanje ciljeva zdravstvene politike na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou.

Od vremena kada je čovjek nastao na Zemlji i puke "borbe" za biološki opstanak i straha od nepoznatih sila, preko pronalaska vatre, upotrebe uglja, od iskorištavanja ribe iz mora do drveta iz šume, minerala iz Zemljine kore do vode rijeka i mora. Čovjek je neprestano mijenjao odnos prema prirodi, uništavajući lepotu i jedinstvenost. Ne misleći na posljedice, čovjek je intezivirao korišćenje prirodnih resursa da bi zloupotrebom nuklearne energije i hemijskih sredstava doveo u pitanje opstanak Planete.

U današnje vreme ne postoji nijedna čovjekova aktivnost koja neposredno ili posredno ne doprinosi uticaju hemijskih susptanci na žive organizme - životinje i biljke. Sva delovanja zagađujućih supstancija, smanjivanje biljnog pokrivača zemlje, klimatske promjene, izmene u sastavu sfera na zemlji, promjena broja živih vrsta kao i izmjene u organizmima, izmjene u intezitetu zračenja i niz drugih djelovanja, mogu da dovedu do velikih posljedica zbog zagađenja. Danas, globalizacija je vrlo kontroverzna tema. Ona nije kontroverzna samo za političko obrazovanje, nego je takvo i značenje tematike. Već u samom jezgru debate o globalizaciji su osnovna pitanja političkih nauka i politike - pitanja o demokratiji, važenju i poštovanju donesenih odluka i odnosu politike, privrede i ekonomije. Dok se bavimo pitanjem globalizacije, zapravo razmatramo važna pitanja budućnosti, s kojima se moraju uskladiti politika i obrazovanje. Takođe, veliki broj područja koja smo do sada spominjali u okviru raznih tematskih cjelina je u nekoj vezi s pojmom "globalizacija" - pravednost, okolina, ljudska prava, politika, ekonomija, mas-mediji, IT tehnologije, vojna nadmetanja širom svijeta, NHB terorizam.

Kada razmatramo pojam globalizacije i njegov sadržaj, govorimo o pet osnovnih njezinih dimenzija. Važno je napomenuti da se te dimenzije ne mogu sasvim striktno odvojiti jedna od druge. Tako se, npr. globalni problem zaštite životne sredine u uslovima savremene proizvodnje, transporta i trgovine ne može promatrati odvojeno od dimenzije 'ekonomija' niti od dimenzije 'politika'. Ta povezanost ne samo između aktera, nego i područja, jedna je od posebnosti globalizacije.

Kvalitet života u vezi sa zdravljem se sastoji od više komponenti, ali prilikom mjerenja potrebno je uključiti najmanje četiri osnovne komponente: zdravlje, psihičko stanje, fizičko stanje i socijalna komponenta. Opšti kvalitet života je složen, ali cjelovit doživljaj zadovoljstva životom koji nastave svojevrsnim trajnim procjenjivanjem kvaliteta življenja pojedinca na raznim područjima života, kao što su to posao, društvene aktivnosti, međuljudski odnosi, ljubav, sport i rekreacija. Taj kvalitet pojedinca ne proizlazi automatski samo iz zadovoljenja

nekih osnovnih potreba ili određenog nivoa životnog standarda, već iz kompletne psihološke strukture pojedinca u interakciji s fizičkom i socijalnom okolinom u kojoj živi. U postmodernom ambijentu, savremeni način života (začet 1776., kada je [James Watt](#) usavršio parni stroj) bitno mijenja suživot čovjeka s njegovom okolinom. Čovjek se stavlja u središte svega. Smatralo se kako su sva prirodna, živa i neživa dobra tu samo da služe čovjeku, a prirodna dobra su uz to neiscrpna.

Iako je postulat savremene medicine dostizanje dobrog zdravlja i visokog kvaliteta života u vezi sa zdravljem, ne postoji opšta saglasnost stvarnog značenja ovog termina. Svetska organizacija WHO definiše kvalitet života kao subjektivno mišljenje pacijenta da se njegove potrebe zadovolje i da dostignu što veću sreću nezavisno od fizičkog stanja i ekonomsko-socijalnog stanja. Iako ljekari i drugi zdravstveni radnici mogu dati sveukupnu kliničku procenu težine oboljenja bolesnika ili stepena pogoršanja, neprikladno je da lekari procenjuju kvalitet života bolesnika. Informacija o kvalitetu života se može dobiti *samo* od strane bolesnika, jer samo bolesnici imaju direktan uvid u svoja osjećanja, ideje i druge misli. Ljudi imaju različita očekivanja u vezi toka bolesti, a i sama očekivanja se menjaju tokom vremena. Sve je podložno promjenama što i jeste suština dinamičkog modela kvaliteta života. Hronični emocionalni činioci (stimulusi, stresovi) mogu izazvati biološke, funkcionalne promjene isto kao hronični infektivni, traumatski ili toksični činioci.

U ovo doba savremenih naučno-tehničkih dostignuća, informatičke podrške, nanotehnologije i biotehnologije, važno je raspolagati sa naučnim kadrom, tehničkim sredstvima, obučanim ljudstvom, propisanim postupcima i procedurama i kompletnim sistemom stalne kontrole zdravlja, kvaliteta života i zaštite životne sredine. Tek na osnovu tako ugrađene kompletne bezbjednosne infrastrukture, za oblast koju autori ovde tretiraju, moguće je dati ocenu o stanju bezbjednosti u oblasti eko-upravljanja u radnoj i životnoj sredini.

Da podsjetimo čitaoce da Kyoto protokol vrijedi samo do 2012. godine, a onda bi ga trebao zamijeniti neki novi dogovor. Ukupno 172 države iz liste država koje su potpisale i ratificirale Kyoto protokol trenutno proizvodi 61,6% ukupnih svjetskih emisija stakleničkih plinova. No sam Kyoto protokol neće biti dovoljan i bez odgovarajuće zakonske podrške te je stoga potreban i rad na tom polju, a osim same emisije stakleničkih plinova kao trenutnog problema broj jedan, trebat će se riješiti i pitanja sprječavanja ekoloških katastrofa te zagađenje okoline opštenito. Ekologija je u usponu, u želji da ponovno uspostavi ravnotežu i omogućiti optimalni razvoj kako čovjeka, tako i njegova okolina.

Pitanje je, želimo li ovoliko zagađen zrak u svakom našem gradu? Možemo koristiti javni prijevoz i time smanjiti drastično zagađenje. A možemo i uticati da se osavremeni javni saobraćaj (mjere o davanju pogodnosti korisnicima javnog prijevoza, boljoj organizacijom prijevoza (zeleni val, biciklistička staza...), tehničkoj kontroli vozila, edukaciji građana).

1. Homocentrični sistem u ekspanziji proizvoda

Homocentrični sistem više nije savremen, te sve više razvojna vizija svijeta naglašava ekocentrični sistem, čije je polazište ekosistem, ukupnost živih i neživih organizama na planeti Zemlji, koji između sebe izmjenjuju materiju, energiju i informacije. Simulacije pokazuju kako više nije moguće nastaviti s ekspanzijom proizvodnje, potrošnje i opasnog otpada, a da se priroda trajno ne ošteti, te treba tražiti ne više samo industrijski rast nauštrb prirode, već rast u skladu s prirodom i njenim mogućnostima.

U krajnjoj liniji - osiromašivanje prirode znači i ljudsko osiromašivanje, jer većinu materija koje trebamo za život uzimamo iz same prirode, tako da je i u ekonomskom interesu očuvati

prirodne resurse - kako bi ostali dostupni nama i generacijama koje dolaze. Otuda “borba” za očuvanje prirodnih blagodjeti neće biti ni kratka ni jednostavna. Siromašni opet nemaju ni vremena ni para za razmišljanje o ekologiji i suživotu s prirodom - u zemljama gdje se odvija “borba” protiv gladi kako bi se sačuvao goli život, ljudi se ne žale ni na najprljaviju industriju koja im obično donosi neki novac za preživljavanje obitelji. Tako se ekološki problem vezuje uz neke druge svjetske probleme - nerazvijenosti, nedovoljnog obrazovanja i nekontroliranog priraštaja stanovništva, što sve govori koliko su problemi ove civilizacije danas povezani.

Autori ovog rada razmatraju koncept kvaliteta života u vezi sa zdravljem, kvalitetom života, posvećujući posebnu pažnju važnosti dosadašnjih istraživanja, uticaju i načinu mjerenja kvaliteta kroz društvene, kulturne i zdravstvene intervencije, uzimajući u obzir socijalne i ekonomske odrednice. Cilj je svih autora da se prikaže „šira slika“ kvaliteta života i definicije, zasnovane na prethodnim istraživanjima. Slijedi identifikacija socijalnih, ekoloških i ekonomskih pokazatelja za procenu zdravlja, životnog ambijenta i kvaliteta, zašto je načinjen specifičan pregled različitih definicija i koncepata. Ukazano je na poteškoće prilikom dijagnostike zdravstvenog stanja i mjerenja kvaliteta života, pozivajući se na važeće metode, rezultate i kritički osvrt metodologije.

Slika 1. Osnovni postulate zdravlja i kvaliteta života ljudi

Naučno-tehnička revolucija, omogućena velikim otkrićima u biologiji, fizici, hemiji, biohemiji i drugim prirodnim naukama, umnogome je doprinijela uslozavanju odnosa čoveka sa životnom sredinom, unoseći značajne promene u ekološke sisteme i u regulaciji biosfere u celini. Neretko, a one su vezane za kontaminaciju vazdušnog basena, morskih akvatorija, slatkih voda, narušavanja količine i kvaliteta plodnih zemljišta i šuma kao i umanjenja broja životinja i biljaka. Treba takođe imati na umu da su sfere na Zemlji međusobno povezane. Zato se dešava da supstance ispuštene u vazduh, u većini slučajeva, u prvobitnom ili izmenjenom obliku, deponovanjem završavaju na površini kopna i okeana. Hlorfluorouglenici (u najvećoj meri emituju na Severnoj hemisferi) izazivaju razaranje ozonskog omotača pretežno iznad Južnog pola. Ne postoji sigurno mesto na Zemlji gdje bi se mogao skloniti nuklearni-hemijski-biološki ili drugi toksični otpad, a da pri tome ne bude potencijalno ugrožena svaka tačka na naljoj planeti. Zemlja, njena atmosfera, hidrosfera i litosfera nalaze se u određenom stanju ravnoteže, koje se uspostavljalo milionima godina i koja je određena razmenom materije i energije između ovih sfera i između planete Zemlje i njenog svemirskog okruženja. Kada se govori o životnoj sredini, to podrazumeva da je najbolje reljenje da ostane zauvek nepromenjena, ili da je treba

vratiti u njeno početno stanje. Na planeti zemlje stanovnici stalno uvode izmjene u svojoj okolini putem izgradnje irigacionih sistema, infrastrukture, industrijske i komunalne izgradnje i poljoprivrednih radova. Potrebe rastuće populacije ne mogu se zadovoljiti bez promena u životnoj sredini, ali te promjene se moraju uvoditi promišljeno i pažljivo, naročito kada se odnose na moguće efekte koje još nije moguće potpuno sagledati.

Poremećaji koje čovjek u cilju zadovoljavanja svojih potreba unosi u prirodnu ravnotežu često ne mogu dovoljnom brzinom da budu kompenzovani. Eksploatacijom fosilnih goriva ljudi iz jednog oblika i jedne sfere ubrzano premeljtaju supstance u drugi oblik i druge sfere. Uvođenje novih supstanci u sfere, često se obavlja takvim intenzitetom da se nova situacija ne može dovoljno brzo kompenzovati prirodnim efektima. Priroda se nagoni da zauzme nova ravnotežna stanja, za koje se ne može predvideti kako će uticati na ekološke sisteme²⁶.

Slika 2. Uzročno-posledična veza tržišta i otpada

Negativni odnos prema životnoj sredini uočen je veoma rano. U IV vijeku nove ere u Persiji se javlja prvi slučaj razračunavanja sa prirodom. Persijski prorok Mana tvrdio je da bi čoveku kao božjem sinu priroda zagorčavala život. Upravo zbog toga, po ovom proroku, dužnost je svakog pametnog čovjeka da unijljava prirodu, kako bi se na taj način približio rajskom naselju. Nomadi su vrsta prvih uništitelja prirode i javili se znatno pre učenja ovog proroka. Naime, oni su kretali dalje kada je priroda bila iscrpljena ili ako im područje nije odgovaralo. Za razliku od svih prethodnih generacija čije je djelovanje ipak imalo lokalni karakter, djelovanje savremene generacije u uslovima ogromnog rasta tehničke i energetske moći poprima regionalni i globalni karakter.

U današnje vrijeme ne postoji nijedna čovjekova aktivnost koja neposredno ili posredno ne doprinosi uticaju hemijskih susptanci na žive organizme (životinje i biljke). Sva djelovanja zagađujućih supstitucija, smanjivanje biljnog pokrivača zemlje, klimatske izmjene, izmene u sastavu odgovarajućih sfera na zemlji. promena broja živih vrsta kao i izmene u njihovim ortanizmima, izmene u intezitetu zračenja i niz drugih delovanja, mogu da dovedu do sljedećih ključnih posledica:

- ugrožavanja života na planeti Zemlji, čime će doprineti smanjenje sadržaja kiseonika u atmosferi;

²⁶ Povjecaanom sadržaju CO₂ i drugih gasova koji zadržavaju toplotno zračenje, atmosfera odgovara klimatskim promenama. Ne postoje pouzdana predviđanja kako će ove promjene uticati na život na Zemlji.

- ugrožavanja opstanka pojedinih vrsta živih organizama, a posredno i drugih koji od njih zavise;
- genetske izmene kod živih vrsta, posebno kod čoveka, koje mogu da dovedu do nestanka ljudske vrste kao inteligentne i danas vladajuće;
- otežavanje i ugrožavanje života pojedinaca i odgovarajućih grupa;
- neposredno i brzo negativno delovanje na pojedince ili uže grupacije.

Navedene posledice su rezultat sprežanja i velikog broja manjih ili većih izmena na Zemlji, koje svojim delovanjem čini čovek, vršeći zagađivanje i degradaciju životne sredine i trajno menjajući sastav i uslove, koji omogućuju prirodnu ranovtežu.

2. Korporativno-društvena odgovornost u proizvodnji

Ako korporativno-društvenu odgovornost posmatramo kao aktivnosti kojima se poboljšava kvalitet života za sve stejkholdere – lokalnu zajednicu, klijente, prirodno je da veliki deo ovih aktivnosti bude usmjeren na unapređenje rada i života zaposlenih. Ova odgovornost (corporate social responsibility – CSR) se odnosi na posvjećenost organizacije etičkom ponašanju i doprinosu društveno-ekonomskom razvoju, pokazujući, pritom, poštovanje prema ljudima, zajednici, društvu i životnoj sredini. Ova specifična odgovornost predstavlja posvjećenost kompanije/preduzeća da doprinese održivosti privrednog razvoja, sarađujući sa zaposlenima, porodicama, lokalnom zajednicom i društvom, u cilju poboljšanja kvaliteta i inoviranja proizvoda, te sigurnog plasmana na sve probirljivije tržište.

Biti društveno odgovoran, ne znači samo puko ispunjavanje zakonskih obaveza, već ići dalje i ulagati još više u ljudski i privredni kapital, okruženje i odnose sa svim zainteresovanim stranama tj. sa zaposlenima, akcionarima, kupcima, dobavljačima, konkurentima, lokalnom zajednicom, vladom i nevladinim organizacijama.

Biti društveno odgovoran ne znači samo ispunjavati zakonske obaveze, već ići dalje od potpunog pridržavanja pravno-normativne regulative i ulagati još više u kapital, okruženje i odnose sa stejkholderima. Stejkholder je u neraskidivoj vezi sa menadžmentom. Društveno odgovorno poslovanje podrazumjeva da se svi poslovi u kompaniji/preduzeću izvršavaju, uz poštovanje ekonomskih, zakonskih i etičkih principa. Stejkholder je u neraskidivoj vezi sa menadžmentom. *Šta su stejkholderi? Koji su sve interesi i potrebe stejkholdera? Šta se podrazumjeva pod upravljanjem očekivanjima stejkholdera i zbog čega je to značajno?*

Termin korporativno-društvena odgovornost ne odnosi se samo na kompanije, već bi i preduzetnici i mala i srednja preduzeća trebalo da posluju društveno odgovorno. Tako „odgovorno preduzetništvo“ podrazumjeva ostvarivanje ekonomskog uspjeha MSP i preduzetničkih organizacija uz uzimanje u obzir dobrobiti šire društvene zajednice i kontrolu uticaja na prirodnu okolinu. Drugim riječima, preduzeća bi trebalo da zadovoljavaju potrebe potrošača uz istovremeno poštovanje očekivanja zaposlenih, dobavljača i lokalne zajednice. Ističe se da odgovorno poslovanje preduzetnika i MSP donosi direktnu korist samom preduzeću i osigurava dugoročnu konkurentnost.

Ako korporativno-društvenu odgovornost posmatramo kao aktivnosti kojima se poboljšava kvalitet života za sve stejkholdere – lokalnu zajednicu, klijente, prirodno je da veliki deo ovih aktivnosti bude usmjeren na unapređenje rada i života zaposlenih. Korporativno-društvena odgovornost (corporate social responsibility – CSR) se odnosi na posvjećenost organizacije etičkom ponašanju i doprinosu društveno-ekonomskom razvoju, pokazujući, pritom, poštovanje prema ljudima, zajednici, društvu i životnoj sredini.

Društveno-odgovorno poslovanje korporacija/kompanija/preduzeća predstavlja jedan od novijih menadžment koncepata. U teoriji se ideje o DOP-u prvi put sreću 1899. godine u radu „Jevanđelje bogatstva“, Andrew-a Carnegie. On je prvi govorio o potrebi preduzeća da pomaže i unapređuje društvo i okruženje u kome funkcioniše, ali osim njega u to vrijeme principi „dobročinstva i starateljstva“ za koje se on zalaže nisu bili prihvaćeni, mnogo je dominantnija bila liberalistička doktrina Adama Smita, po kojoj je jedina obaveza preduzeća da stvara profit, dok će sve ostalo rešiti „nevidljiva ruka“ slobodnog tržišta. To su neka suštinska pitanja za eko-sigurnost proizvoda, a imaju objašnjenja u ovom poglavlju knjige. Kompanije/preduzeća su dio društva u kome funkcionišu tako, da pored ostvarenja ekonomskih ciljeva, moraju voditi računa o uticaju koji vrše na društvo i životnu sredinu.

Tehničko-tehnološka revolucija je promjenila osnovne poslovne aktivnosti i stvorila novu društveno-ekonomsku i privrednu strukturu koja se naziva: društvo znanja, informatičko društvo, digitalno društvo, digitalna ekonomija i elektronska ekonomija. Proizvod je sve što se može ponuditi tržištu sa svrhom da izazove pažnju, podstakne na kupovinu, upotrebu ili potrošnju i čime se mogu zadovoljiti želje ili potrebe potrošača na tržištu robe. U stvaranju eko-proizvoda, korporativno-društvena odgovornosti (Corporate Social Responsibility) predstavlja posvećenost kompanije/preduzeća da doprinese održivosti privrednog razvoja, sarađujući sa zaposlenima, organizacijama, institucijama i lokalnom zajednicom, u cilju očuvanja proizvoda, zdravlja, kvaliteta života i životnog ambijenta. U stvaranju ekološkog proizvoda, kroz korporativnu filantropiju i korporativno-društvena odgovornosti (Corporate Social Responsibility), one predstavljaju posvećenost kompanije/preduzeća da doprinese održivosti privrednog razvoja, sarađujući sa zaposlenima, organizacijama, institucijama i lokalnom zajednicom, u cilju očuvanja proizvoda, zdravlja, kvaliteta života i životnog ambijenta.

Slika 3. Korporativno-društvena odgovornost "3E"

Savremeni tehničko-tehnološki progres je glavni faktor promjena u tranziciji industrijskog u postindustrijsko društvo. Ovaj progres, kao osnovni pokretač privrednog razvoja jedne države, obuhvata promjene u smislu stvaranja nove i unapređenja postojeće tehnologije, sredstava i modela proizvodnje koji obezbjeđuju razvoj novih i usavršavanje postojećih proizvoda, te unapređenje organizacije i upravljanja u sklopu eko-bezbjednosti i održivog razvoja u regionu. Savremeni tehnološki progres se ispoljava u fantastičnom razvoju tehnologije kroz automatizaciju, kompjuterizaciju, telekomunikacije, mikroelektroniku, robotizaciju, biotehnologije, genetički inženjering i opštu scijentifikaciju. Pošto je u pitanju koncept koji je relativno nov, a predstavlja graničnu oblast sociologije i menadžmenta, još uvijek ne postoji jedinstveno shvatanje o tome šta on sve obuhvata i kako ga treba realizovati u praksi. U ovom radu biće navedeni različiti teorijski pristupi društveno odgovornom poslovanju, kao i modeli

razvoja ovog koncepta u zemljama EU koji mogu poslužiti kao primeri za promovisanje društveno odgovornog poslovanja u region.

Na poslovanje korporacije/preduzeća ogroman uticaj imaju potrošači, dobavljači zaposleni i mnoge druge interesne grupe, tako da preduzeće ima obavezu da vodi računa i o njihovim interesima, a ne samo o interesima akcionara (npr. ako preduzeće ne vodi računa o očekivanjima potrošača, neće moći da proda svoje proizvode i propašće, ako ne poštuje propise zajednice izgubiće dozvolu za rad). S druge strane, akcionarima ne bi trebalo pridavati mnogo veći značaj u odnosu na druge interesne grupe kompanije/preduzeća (i ako obezbjeđuju kapital za početak poslovanja korporacije/preduzeća), zato što se mnogi od njih ne vezuju za kompaniju/preduzeće čije akcije posjeduje, već sa prvim padom cijena akcija povlače kapital.

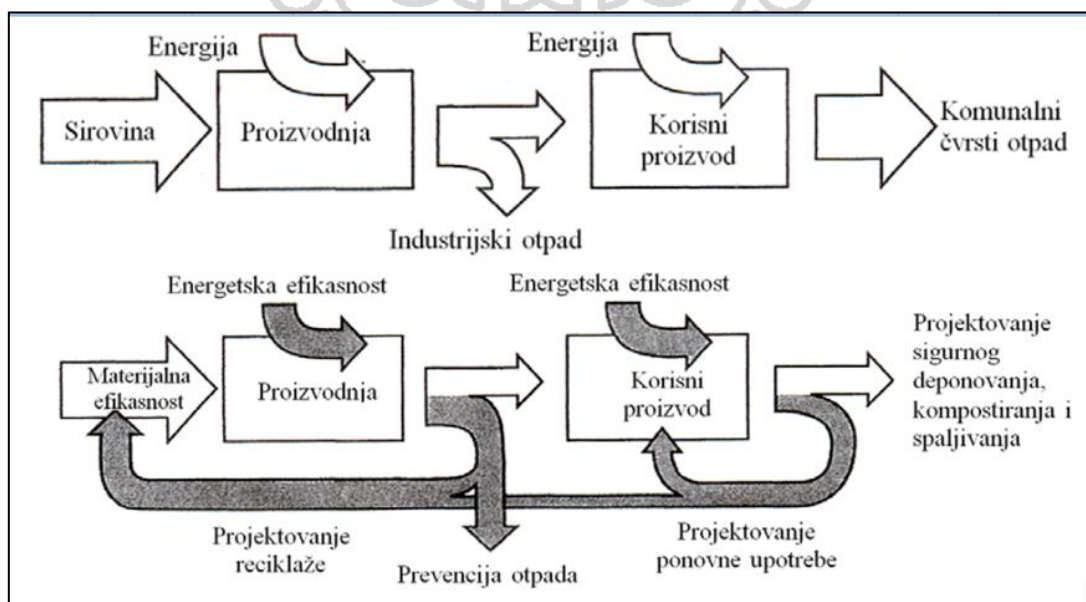
Slika 4. Načelni uzroci i posljedice globalizacije

Pored kritike akcionarski orijentisanih stavova Miltona Friedmana, sve veći broj sociologa, ekonomista i ekologa naučnika počinje da navodi razloge zbog kojih kompanije/preduzeća treba da posluju na društveno prihvatljiv način i argumente kojima te stavove dokazuju. Npr. Crane i Matten navode sledeće:

- kompanije/preduzeća su izazvala brojne probleme (kao što su zagađenje životne sredine), tako da su odgovorna da se uključe u njihovo rešavanje ili bar da spreče njihovo dalje širenje;
- svaka aktivnost preduzeća na ovaj ili onaj način dotiče društvo, tako da preduzeća ne mogu zanemariti taj uticaj, bez obzira da li je on pozitivan ili negativan;
- kompanije/preduzeća se osnivaju da bi zadovoljila potrebe velikog broja interesnih grupa (potrošača, društvene zajednice, zaposlenih), ne samo akcionara, tako da moraju voditi računa i o očekivanjima;
- korporacije (naročito multinacionalne) su moćni i uticajni članovi društva, a svako ko ima veliku moć u društvu ima moralnu obavezu da se prema društvu ponaša odgovorno.

Koncept društveno odgovornog poslovanja prihvata i sve veći broj preduzeća, naročito uspešnih, jer menadžment preduzeća shvata da odgovorno poslovanje obezbeđuje održivu konkurentsku prednost. Statistika pokazuje da privrede koje su stejkolderski orjentisane (u kojima preduzeća vode računa o očekivanjima svih interesnih grupa koje njihovo poslovanje dotiče) ostvaruju veći rast rezultata u poslednjih četiri decenije od ekonomija, koje su akcionarski fokusirane (preduzeća su orjentisana ka maksimiranju bogatstva akcionara).

Najbitnija stvar koju kompanija može uraditi za društvo i privredu je pokretanje ekonomskog prosperiteta. Međutim, uspešno ostvarenje ekonomskih ciljeva preduzećima ne može biti opravdanje da zanemaruju negativne efekte koje svojim poslovanjem ostavljaju na društvo i prirodnu sredinu. Između ostalog, preduzeća su elementi društva, tako da se od njih očekuje da budu svjesna uticaja aktivnosti i da se dobrovoljno uključuju u rješavanje društvenih i ekoloških problema. Ulaganjem u unapređenje društvene zajednice poslovanje, preduzeće postaje stabilnije i predvidljivije, zato što ona kreiraju ekonomske i socijalne uslove poslovanja, u isto vrijeme izgrađuju dobru reputaciju u društvu tako da DOP obezbeđuje održivu konkurentsku prednost.

Slika 5. Konvencionalno i "zeleno" projektovanje u korporacijama

Revolucija u tehnici i tehnologiji dramatično mijenja osnove industrijskog društva uz mnogo sofisticiranosti i spektakla, bez buke, visokih fabričkih dimnjaka i koncentracije ljudi i tehnike na jednom geografskom području. Ona je stvorila osnov za radikalnu promenu i uvjela u svijet novi modus rasta i civilizacijski kontekst, koji većina autora naziva kreativnim, inovacionim društvom ili društvom znanja. Nova ekonomija, nova kompanija/veće preduzeće i nova tehnologija neraskidivo su povezani i čine sinergetsku cjelinu, sa brojnim obeležjima novina.

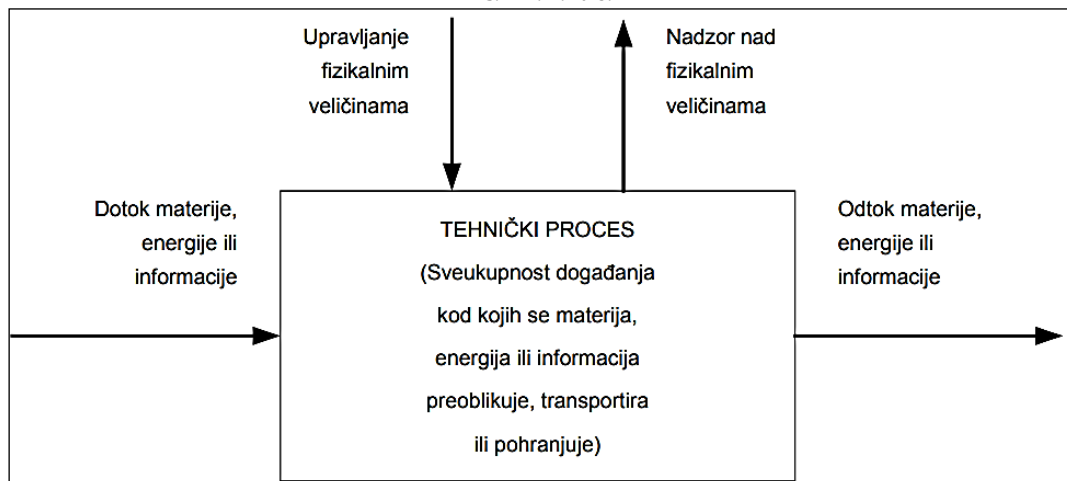
U tehničko-tehnološkom procesu, koji se sastoji od procesnih jedinica povezanih interkonekcijama (tokovi materije i energije), obično se vrši hemijska i/ili fizička transformacija polaznih sirovina u finalne proizvode. Polazne sirovine najčešće predstavljaju prirodne resurse a finalni proizvodi se produciraju u cilju zadovoljavanja potreba tržišta i društva. U procesu generisanja energije potrebne za odvijanje procesa, a i zadovoljavanja potreba društva (npr. toplotna energija za centralno grejanje, električna energija za svakodnevnu upotrebu) dolazi do nastajanja otpadnih tokova koji se emituju u okolinu. U skladu sa navedenim, otpadni tokovi koji se ispuštaju u okolinu nastaju od strane: tehnološkog procesa odnosno procesne industrije, sistema za generisanje energije i tržišta odnosno društva.

Ključna imovina poslovnih organizacija je intelektualna imovina i njen fokus je na naučnim radnicima. Tu je ljudska komunikacija, distribucija vladinih programa poslovnih transakcija, finansiranja... sve više se zasniva na binarnom kodu, nuli i jedinici. Unutrašnja i spoljna komunikacija se pomjera od analogne ka digitalnoj²⁷. Fizičke stvari sve više poprimaju virtuelni oblik, menjajući metabolizam privrede, tipove institucija i mogućih odnosa i prirodu ekonomske aktivnosti u cjelini. U procesno - inženjerskom smislu, održivi razvoj podrazumijeva razvoj (sintezu) i projektovanje ekološko prihvatljivih tehnoloških procesa.

3. Projektovanje eko-proizvoda

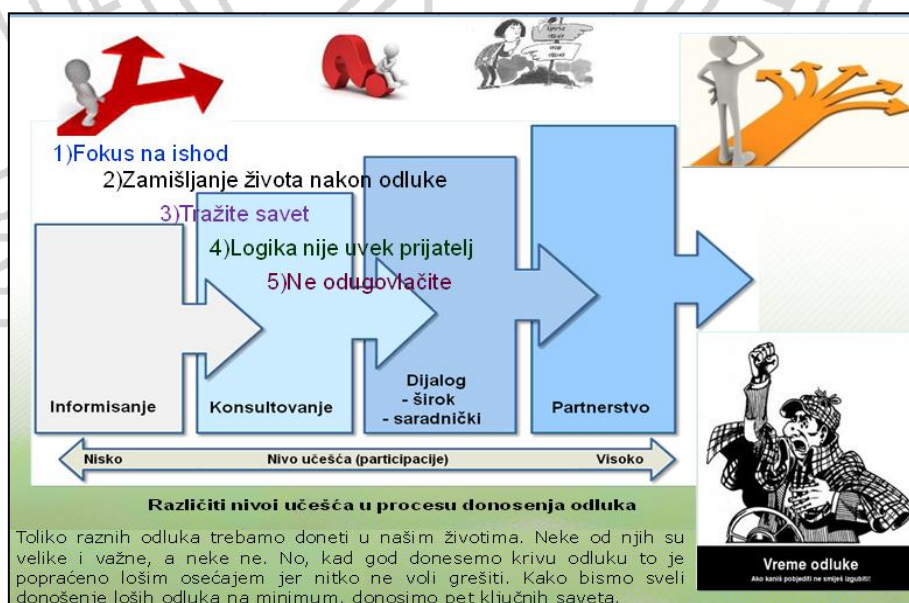
Projektovanje (dizajniranje) ekološko održivih tehnoloških procesa predstavlja jedan od najvažnijih zadataka procesnih (hemijskih) inženjera. Ti zadaci obuhvataju kreativno rješavanje problema i timski rad. Pri razvoju novih procesnih postrojenja ili modifikaciji postojećih postrojenja koriste se osnovna znanja iz hemijskog inženjerstva, ekonomike, zaštite okoline. Za realizaciju projektnih zadataka najčešće se koriste različiti kompjuterski alati. Projektni problemi su u većini slučajeva "otvoreni" problemi sa nekompletnim informacijama o njima pa je pri rješavanju takvih problema potrebno donositi odluke pri različitim stadijama razvoja procesa. Pored toga, projektovanje održivih tehnoloških procesa je kompleksna i raznolika aktivnost. Pod procesom opštenito se podrazumijeva događanje, koje izaziva promjenu stanja materijalnih "stvari", energije ili informacija. Iz toga slijedi definicija tehničkog procesa: "*Tehnički proces je događanje kroz koje se mijenja stanje materije, energije ili informacije*". Ovu promjenu stanja može se shvatiti kao prijelaz iz početnog stanja u konačno stanje. U tzv. "konvencionalnoj" tehnici (neprogramirljivoj tehnici) primjenjivali su se zasebni uređaji za mjerenje, upravljanje i regulaciju, što je doprinijelo i nastajanju samostalnih stručnih disciplina: mjerne tehnike, upravljačke tehnike i regulacijske tehnike. Često se u praksi susreće i naziv MUR (mjerni, upravljački i regulacijski uređaji). Npr. Primjenom procesnih računala i mikroelektroničkih komponenata visokog stupnja integracije navedene tri tehničke discipline postaju integralni dio novog stručnog područja koje se naziva automatizacija procesa, ili vođenje procesa ili informatizacija procesa. Kod ovog novog stručnog područja, neovisno o nazivu, radi se o međudjelovanju triju "partnara"): Kadra, koje prati procesna događanja preko odgovarajućih prikaznih mas-medija (npr. monitora) i koje vodi proces (upravlja procesom). Ako se radi o automatiziranom procesu, uloga je osoblja da intervenira samo u iznimnim situacijama (npr. u nuždi ili pri nenormalnim režimima rada); Sistema za prikupljanje, obradu i prikaz informacija, uz potrebu upravljačkih djelovanja na proces. Uz ovaj sistem često se koristi i odgovarajući komunikacijski sistem; Tehničkog procesa, sa odgovarajućim mjernim članovima (osjetilima) i postavnim članovima.

²⁷ U staroj ekonomiji informacioni tokovi su bili fizičkog karaktera: gotovina, čekovi, šematski planovi, mape, fotografije, direktne ponude putem pošte. U novoj ekonomiji informacija u svim svojim oblicima poprima digitalnu formu.

Slika 6. Tehnički proces kao sveukupnost događanja u proizvodnji

Prijelaz iz početnog stanja u konačno stanje određen je vremenskim tokom interaktivnih događanja u sistemu, pri čemu se materija, energija ili informacija preoblikuje, transportira ili pohranjuje u sistemu proizvodnje. Da bi se ostvarila kontinuirano pretvaranje dotoka materije, energije ili informacije u odgovarajući odtok materije, energije ili informacije, zahtjeva se upravljanje veličinama procesa. Jednako tako, u svrhu nadzora nad procesom potrebno je mjeriti/osmatrati veličine procesa. Iz ovoga slijedi nešto konkretnija definicija tehničkog procesa: “*Tehnički proces je sveukupnost događanja kod kojih se pomoću tehničkih sredstava upravlja i nadzire fizikalne veličine procesa*”. Projektovana postrojenja obično imaju životni vijek od nekoliko decenija u kome se kontinuirano analiziraju, modificiraju i poboljšavaju u cilju bolje efikasnosti. Projektovanje procesa se sastoji u razvoju ne samo jedinstvenog procesa, nego skupa različitih procesnih alternativa iz kojih se odabire optimalna alternativa sa stanovišta efikasnosti iskorištavanja materijala/energije i zadovoljavanja ekoloških kriterija. To je danas u svijetu, a biće sigurno još dugo i u budućnosti, jedan od aktuelnih istraživačkih izazova i zadataka koji se postavlja pred procesne inženjere i istraživače.

Slika 7. Nivoi učešća u korporaciji u donošenja proizvodnih odluka

Zaključak

Revolucija u tehnici, tehnologiji i IT tematici dramatično mijenja osnove industrijskog društva uz mnogo sofisticiranosti i spektakla, bez buke, visokih fabričkih dimnjaka i koncentracije ljudi i tehnike na jednom geografskom području. Ona je stvorila osnov za radikalnu promjenu i uvjela u svijet novi modus rasta i civilizacijski kontekst, koje ja, kao jedan od autora ove knjige nazivam kreativnim, inovacionim društvom ili društvom znanja. Nova ekonomija, nova kompanija/veće preduzeće i nova tehnologija neraskidivo su povezani i čine sinergetsku cjelinu, sa brojnim obelježjima novina.

Korporativno-društvena odgovornost uopšteno se odnosi na posvjećenost organizacije (korporacije/preduzeća/firme/ustanove/ etičkom ponašanju i doprinosu privrednom i ekonomskom razvoju, pokazujući, pritom, poštovanje prema ljudima, zajednici, društvu i životnoj sredini. Ona predstavlja posvećenost organizacije da doprinese održivosti privrednog razvoja, sarađujući sa zaposlenima, njihovim porodicama, lokalnom zajednicom i društvom u cilju poboljšanja kvaliteta njihovog života. Biti društveno odgovorna organizacija, ne znači samo puko ispunjavanje zakonskih obaveza, već ići dalje i ulagati još više u ljudski kapital, okruženje i odnose sa svim zainteresovanim stranama tj. sa zaposlenima, akcionarima, kupcima, dobavljačima, konkurentima, lokalnom zajednicom, vladom i nevladinim organizacijama.

Jedan od načina da organizacije pridobiju veliki broj korisnika i kupaca je rešavanje problema zajednice i uključivanje u zajednicu. Sve uspješne svjetske korporacije, već decenijama sprovode koncept korporativno- društvene odgovornosti, a organizacije ulažu sredstva, kako bi pomogle da se riješe problemi u društvenoj zajednici, a ta pomoć je najčešće usmjerena u školstvo, zdravstvo, sport i kulturu, umjetnost, zaštitu životne sredine. Povećano interesovanje organizacija za ulogu u društvu je uslovljeno povećanom osjetljivosti i svesti o etičkim i ekološkim problemima.

Problemi zagađenja životne sredine, neprikladnog odnosa prema zaposlenima, sve težeg položaja potrošača su pojave za čije se suzbijanje razvijaju i državni i međunarodni propisi i norme. Uspostavljaju se i standardi i zakoni koji investitore i menadžere teraju da vode računa o korporativnoj društvenoj odgovornosti i sprovođenju korporativne politike u tom pravcu. Na drugoj strani potrošači postaju sve osjetljiviji na performanse organizacija na polju društvene odgovornosti, posebno onih organizacija čije proizvode i usluge koriste. Ovi trendovi, u oblasti zakonske regulative i ponašanja potrošača, stvaraju pritisak na organizacije i zahtevaju od njih da funkcionišu na ekonomskim, društvenim i ekološki opravdanim i prihvatljivim strategijama i principima. Najveći broj istraživanja ukazuje na postojanje pozitivne korelacije tj. da profit i korporativna društvena odgovornost ne moraju da budu u suprotnosti. Ukoliko i investitori i finansijski analitičari uzimaju u obzir ekološki i društveni učinak organizacija, onda ova odgovornost omogućava organizacijama bolji pristup kapitalu. Koncept „korporativno-društvena odgovornost“odnosi se na dobrovoljnu samoregulaciju, koju uvode organizacije, kako bi popravile određene segmente svoje organizacije, koji se mogu odnositi na zaposlene, zaštitu životne sredine ili pitanja ljudskih prava. To je koncept upravljanja organizacijom koji održava balans između ekonomskih i socijalnih ciljeva zarad „uspostavljanja viših standarda življenja, uz održavanje profitabilnosti kompanije, za ljude u i izvan kompanije“. Ovdje je bitno istaći aspekt zainteresovanih strana: organizacija treba da unapređuje svoju interakciju sa svim zainteresovanim stranama (eng. Stakeholders), posebno sa zaposlenima, dobavljačima, klijentima i zajednicama u kojima posluje.

Dobrovoljni aspekt: potezi koji svjedoče o društveno-odgovornom poslovanju nisu definisani zakonom, već baziraju na dobrovoljnim potezima organizacije. Ono se odnosi na angažovanje deoničara i drugih zainteresovanih strana i saradnju sa njima, u cilju efektivnog i efikasnog upravljanja potencijalnim rizicima i izgradnju kredibiliteta i poverenja u društvu. Važno je znati koji razlozi podstiču korporacije da angažuju svoje resurse u aktivnosti društveno-odgovornog poslovanja. Ti razlozi su: povećanje obima i kvaliteta proizvodnje, primjena ekonomskih instrumenata, finansijski rezultati i eko-efikasni potezi, koji mogu proizvesti privredne, ekonomske i ekološke pogodnosti za organizaciju, doprinoseći snažnijim finansijskim rezultatima i većoj profitabilnosti u zemlji.

Literatura

- [1] Aleksić I. Povezanost životne sredine i socijalnih aspekata održivog razvoja. Radni dokument. Projekat Strategija održivog razvoja Republike Srbije, Beograd, 2006.
- [2] Amidžić B., Biočanin R. Ekološki menadžment u funkciji zaštite i unapređenja životne sredine, IV Međ. konferencija "SymOrg 2004", 06-10. 06. 2004. Zlatibor.
- [3] Asotić M., Biočanin R. Osnovne postavke savremenog društva, Naučno-stručni časopis "PHERM-HEALTH" br. 1, Farmaceutsko-zdravstveni fakultet Travnik, Travnik, 2013.
- [4] Berberović Lj. Globalizacija ili diktiranje budućnosti, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 1996.
- [5] Beriša H. i dr. Novi bezbednosni izazovi sa aspekta ekološke zaštite, Tehnika–kvalitet IMS, standardizacija i metrologija 15/15, Beograd, 2015.
- [6] Biočanin R., Dašić P., Rakić G. U lavirintu rizičnog društva i put ka znanju u sistemu kvaliteta izvrsnosti, Naučni časopis "KVALITET" br.7-8/06, Poslovna politika, Beograd, 2006.
- [7] Biočanin R., Badić M. Životna sredina i razvoj, Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti –CESNA B, Beograd, 2013.
- [8] Biočanin R., Imamović M., Čolaković M. Bioinženjerske tehnologije u funkciji remedijacije kontaminiranog zemljišta u akcidentnim situacijama, XIX Međ. savjetovanje "INOVATIVNOST I ISTRAŽIVANJE U FUNKCIJI TEHNIČKO-TEHNOLOŠKIH PROMJENA U SAOBRAĆAJU EKOLOGIJI I LOGISTICI" Internacionalni Univerzitet Travnik 07-08, juni 2019 Vlašić.
- [9] Drummond G., Eusor J. (2002): Strategic Marketing, Butterworth- Heinemann, London.
- [10] Gutić D., Bačelić J., Bačelić Z. (2011): Istraživanje tržišta : (po marketing konceptu). Osijek.
- [11] Jocković S., Ognjanović Z., Stankovski S. Veštačka inteligencija, inteligentne mašine i sistemi, KRUG, Beograd, 1997.
- [12] Jusufrić I. Menadžerska ekonomija, Internacionalni univerzitet u Travniku, Travnik, 2012.
- [13] Kotler P. (2001): Upravljanje marketingom – analiza, planiranje, primjena i kontrola, MATE, Zagreb.
- [14] Krajčević F. (1966.): Analiza poslovanja poduzeća, Školaska knjiga, Zagreb.
- [15] Kovačević B., Knežević M. Ekologija i ekološka kriza, Narodna univerz. biblioteka, Banja Luka, 2009.
- [16] Mijanović K. Okolinska etika za inženjere i menadžere, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2010.
- [17] Ristić G. Zaštita životne sredine - specifični aspekt korporativne društvene odgovornosti, Safety Ingering, FZNR Univerziteta u Nišu, Niš, 2012.

- [18] Trott P. Innovation Management and New Product Development. London, Prentice Hall, 2005.
- [19] Živković N. Organizacioni sistem i njegovi stejkholderi, FON Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010.
- [20] Škrbić V., Badić M., Biočanin R. Security intelligence activities the transportation management dangerous, XI International Conference „RaDMI-2011“, 15-18. september 2011. Sokobanja, Serbia.

